

Supplum

ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

GYULAI PÁL

OSZTÁLYTITKÁR.

VIII. KÖTET. VI. SZÁM. 1879.

UKKONPOHÁR.

A

RÉGI MAGYAR JOGI SZOKÁSNAK EGY TÖREDÉKE.

HUNFALVY PÁL

R. TAGTÓL.

— Ára 20 kr. —

BUDAPEST, 1879.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

É R T E K E Z É S E K

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. 1867—1869.

I. Solon adótörvényéről. Téli Iy Ivántól. 1867. 14 l. Ára 10 kr. — II. Adalékok az attikai törvkönyvhöz. Téli Iy Ivántól. 1868. 16 l. 10 kr. — III. A legújabb magyar Szentírásról. Tárkányi J. Bélától. 1868. 30 l. 20 kr. — IV. A Nibelung-ének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről. Szász Károlytól. 1868. 20 l. 10 kr. — V. Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémiánk feladása Toldy Ferencztől. 1868. 15 l. 10 kr. — VI. A keleti török nyelvről. Vámbéry Armintól. 1868. 18 l. 10 kr. — VII. Geleji Katon a István főleg mint nyelvész. Imre Sándortól. 1869. 98 l. 30 kr. — VIII. A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Bartalus Istvántól. Hangjegyekkel. 1869. 184 l. 60 kr. — IX. Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. (1. Sztárai Mihálynak eddig ismeretlen színdarabjai 1550—59. — 2. Egy népirodalmi emlék 1550—75-ből. — 3. Baldi Magyar-Olasz Szótárkája 1583-ból. — 4. Báthory István országbíró mint író. — 5. Szenczi Molnár Albert 1574—1633). Toldy Ferencztől. 1869. 176 l. — X. A magyar bővített mondat. Brassai Sámuel től. 1870. 46 l. 20 kr. — XI. Jelentés a felső-austriai kolostoroknak Magyarországot illető kézirat- és nyomtatványairól. Bartalus Istvántól. 1870. 43 l. 20 kr.

Második kötet. 1869—1872.

I. A Konstantinápolyból legújában érkezett négy Corvin-codexről. Mátra y Gábor l. tagtól. 1870. 16 l. 10 kr. — II. A tragikai felfogásról. Székfoglaló. Szász Károly r. tagtól. 1870. 32 l. 20 kr. — III. Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. Joannovics Gy. l. tagtól. 1870. 43 l. 20 kr. — IV. Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez. Finaly Henrik l. tagtól. 1870. 47 l. 20 kr. — V. Solomos Dénes költeményei és a hétsziget görög népnyelv. Téli Iy Iván lev. tagtól. 1870. 23 l. 20 kr. — VI. Q. Horatius satirái (Ethikai tanulmány). Székfoglaló. Zichy Antal l. tagtól. 1871. 33 l. 20 kr. — VII. Újabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez (I. Magyar Pál XIII. századbeli kanonista. II. Margit kir. hercegnő, mint ethikai író. III. Baldi Bernardin magyar-olasz szó tárkája 1582-ből. Második közlés IV. Egy XVI. századbeli növénytani névtár XVII. és XVIII. századbeli párhuzamokkal. V. Akadémiai eszme Magyarországon Besenyei elött) Toldy Ferencz r. tagtól. 1871. 124 l. Ára 40 kr. — VIII. A sémi magánhangzókról és megjelölésök módjairól. Gr. Kuun Géza lev. tagtól. 1872. 59 l. 20 kr. — IX. Magyar szófejtetések. Szilády Áron l. tagtól. 1872. 16 l. 10 kr. — X. A latin nyelv és dialektusai. Székfoglaló. Szénássy Sándor l. tagtól. 1872. 114 l. 20 kr. — XI. A defterekről. Szilády Áron lev. tagtól. 1872. 23 l. 20 kr. — XII. Emlékbeszéd Árvay Gergely felett. Szvorényi József lev. tagtól. 1872. 13 l. 10 kr.

Harmadik kötet. 1872—1873.

I. Commentator commentatus. Tarlózatok Horatius satiráinak magyarázói után. Brassai Sámuel r. tagtól. 1872. 109 l. 40 kr. — II. Apáczai Csérei János Barczai Ákos fejedelemhez benyújtott terve a magyar hazában felállítandó első tudományos egyetem ügyében Szabó Károly r. tagtól. 1872. 18 l. 10 kr. — III. Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. Szabó Imret. tagtól. 1872. 18 l. 10 kr. — IV. Az első magyar társadalmi regény. Székfoglaló Vadnai Károly l. tagtól. 1873 64 l. 20 kr. — V. Emlékbeszéd Engel József felett. Finaly Henrik l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VI. A finn költészetéről, tekintettel a magyar ösköltészetre. Barna Ferdinánd l. tagtól 1873. 135 l. 40 kr. — VII. Emlékbeszéd Schleicher Ágost. külső l. tag felett. Riedl Szende l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VIII. A nemzetiségi kérdés az araboknál. Dr. Goldziher Ignácztól 1873 64 l. 30 kr. — IX. Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. Riedl Szende l. tagtól 1873. 12 l. 10 kr. — X. Adalékok Krim történetéhez. Gr. Kuun Géza l. tagtól. 1873. 52 l. 20 kr. — XI. Van-e elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. Riedl Szende l. tagtól 51 l. 20 kr.

UKKONPOHÁR.

A

RÉGI MAGYAR JOGI SZOKÁSNAK EGY TÖREDÉKE.

HUNFALVY PÁL

R. TAGTÓL.

BUDAPEST, 1879.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

Budapest. 1879. Az A t n e a e u m r. társ. könyvnyomdája.

UKKON-POHÁR.

A régi magyar jogi szokásnak egy töredéke.

(Olvastatott a m. t. Akadémia 1879. június 9-én tartott ülésén.)

A »Nyelvtudományi Közlemények« VI. kötetében 1867-ben »Hegyaljai okleveleket« közölvén, melyek szőlőadásról-vevésről szólnak, legelőször vala alkalmam az *Ukkon-* vagy *Ukon-pohár* tudomására jutni. Az adás-vevési szerződést áldomás-ivás és az Ukkon-pohár felmutatása által erősíték meg a hegyaljai városokban, különösen Rátkán és Tályán, még pedig az oklevelek kelte szerint 1596—1660-ban. Mit jelent az *ukkon* szó? mit az *ukkon-pohár*? kérdezém ott, s úgy felelék reá: »A ki a finn hitregéket ismeri, tudja, hogy a finnek fő vagy öreg istene *Ukko* vala, a kit a Kalevala *ylti-jumalanak*, azaz felső, fő istennek nevez, s a kihez Väinämöinen, az első kalevalai hős, mindenkor imádkozik, mikor segítségre szorúl. Azt is tudjuk, hogy a finneknél *Ukko pohara* szokott szerepelni a tavaszi ünnepen. Agricola Mihály az 1551-ben kiadott finn zsoltárhoz készített előbeszédében a régi finnek bálványait és bálványozását versekbe foglalván, különösen a karjalaiakról írja: *Egres* nekik borsót, babot és répát teremt, s előhoz káposztát, lent és kendert; *Köndüs* az irtványokra és szántó-földekre ügyel, mint babona-hitőkben gondolják vala, s *ha elvégezték a tavaszi vetést, az Ukko poharát iták,*

»Kuin kevā-kylvö kyvetiin,

Silloin *Ukon malja* juottiin.« Lehet-e gondolni, hogy az ezen levelekben megőrzött *Ukkon* (egyszer *Ukon*)-*pohár* ugyanaz volna, mi a finn *Ukon-malja*?« S így folytatám ott az okoskodást: »A *pohár* szó idegen; ha volt is saját szava erre az ivó edényre, azt nem őrzötte meg a magyar nyelv. A finn *ukko* szó tulajdonképen öregget jelent, azután öreg istent; lehetséges volna-e az *ukko* szó a magyarban is? Azután, miben a fő hökkenő van, a finn *ukko* szó csak a genitivusban veszi fel

az *n*-et, így: *ukon* (egy *k*-val), ha tehát fel is akarnók tenni, hogy a finn *ukko* a magyarban is megvolt, az itt csak *ukko* volna, nem *ukkon* vagy *ukon*.«

Felhozván azután, mert az atyát, anyát, istent jelentő magyar és finn szók közösek (a finn *isä*=*aty*a *ise*-(muc) a Hallotti beszédben; a finn *emä* a magyarban *em*-(se), *em*-lő; a f. *im*-en magyar *em*-ek, *imetän* magy. *emtetek*; a f. *eukko* magy. *ük*, minélfogva a finn *ukko*-nak a magyarban *ük* felelne meg, ha volna ilyen szó nyelvünkben; a finn *jum*-ala magy. *vim* a *vim*-áldani szóban) — mégis gondolni lehet, hogy az *ukkon*, *ukon* valami viszonyban állhat a finn *ukko*-hoz, ámbár neki, más szók hasonlósága szerint, *ük* volna a magyar megfelelője. De mert a finn *eukko* ellenében ott van a magyar *ük*, s mert a finn *ukko* ellenében egy magyar *ük* gondolható: az *ukkon*, *ukon*, mely most legelőször a hegyaljai oklevelekben mutatkozik, még sem volna merő nyelvtudományi lehetetlenség, ha történelmi léte kétségen felül áll. De az öt oklevél, a melyben előfordul, a hitelesség minden bizonyítékával bir. »Talán hoz még új adatokat a véletlen, így fejezém be akkori okoskodásomat: hisz az *ukkon-pohár*, bármit jelentsen is egyéb-iránt, *eddigelé merőben ismeretlen vala*.«

Tíz esztendő mult el minden észrevétel nélkül az *ukkon-pohár*ra nézve. 1877-ben egy »*Magyar mythologiai töredék*« című előadást tarték az evangélikus gymnasiumban, s azt az »*Ellenőr*« közölte. Az költé fel Révész Imrének figyelmét, legalább az ösztönzé nyilatkozatra. »Rendkívüli érdekeltséggel olvastam — ugy irá Révész az »*Ellenőr*« 1877-dik évi 89. számában — Hunfalvy Pál *Magyar mythologiai töredékeit*. Ezen közlemény folyamában különösen feltünt most előttem azon pont, melyben négy (valóban öt) oklevél alapján az adatik elő, hogy a Hegyalján 1596—1660-ig az *Ukkon-pohár felmutatás mint ünnepélyes szertartás divatozott a szőlők adás-vevésekor*, vagyis az ezt követett áldomások végén. Ebből aztán azt a következtetést vonja H., hogy *Ukko* épen úgy istenség volt a pogány magyaroknál is, mint a finneknél és esztekknél stb. Ösmertem ugyan az e tárgyra vonatkozó adatokat és nézeteket mind Akadémiánk »*Nyelvtudományi Közlemények*« VI-dik kötetéből 1867. a 327—349. lapokról, mind az Akadé-

mia Szótárának illető betürendi pontjából: *) de bár némi kétségeim valának, nem szólaltam fel mert erősen hívéim, hogy illető szaktudósaink nem fogják szoros vizsgálat nélkül hagyni a nemzeti tudományosságunk mezején valóban nagyfontosságú tárgyat. Ugy látom azonban, hogy tíz év alatt ez ügyben nem történt semmi; s miután ellenzés nem mutatkozott, sőt még csak kétség sem emelkedett: Hunfalvy Pál teljesen jogosulva érezhette magát, hogy bevigye nézetét a tudomány szervezetébe s *Ukko*-t, mint nemcsak a finneknek, hanem a magyaroknak is Istenét mutassa fel mythológiánkban.

»Megjegyzem, így folytatja Révész I., hogy *bármily tösgyökeres magyarnak tartandóm vagy tartsam is magamat, a finn rokonságot teljességgel nem szégyenleném*; mint protestáns ember pedig csak lelkemből örülni tudnék, ha egyházunkat oly állapotban látnám, mint a milyenben *Busch* orosz császári államtanácsos műve mutatja fel a finn protestáns egyházat. (**) Tisztán a tudomány érdekében intézi tehát azt a kérdést, vajjon az *Ukkon-pohár* nem annyi-e, mint lenne latinul *potulum uconis*, azaz *usucapionis*? Az *usucapio* mind az oklevelekben mind a köznyelven *ucco*-vá összerántva szerepelhetett, valamint *sedria*, *judlium*, *incattus* s más efféle merészen összerántott szavak szerepeltek. Tudjuk ugyanis, hogy az *usucapio* nem csupán elveszett, eltévedt s használat által birtokba vett úgy-

*) Az Akadémia Szótárában ez áll: »*Ukkon-pohár*, *Ukon-pohár* újabb korban felmerült régi szó, az 1867-ki Ny. Közleményekben stb. Hunfalvy Pál sejtése szerint az *ukkon* egy volna a finn litregékben előforduló *Ukko* szóval, s a finneknél *Ukko pohara* a tavaszi ünnepen szokott szerepelni. E nézetet látszik támogatni Vámbéry A., ki a *Magyar és Török-tatár Nyelveyezésekben* felhozza az ujugur *ukan* és csagataj *ogan*=isten szókat. Azonban szintén ezen korból t. i. 1865-ből előjő egy kötött szerződés, melynek végén ez áll: »Melynek bizonyosságára minékünk bírálnak és polgároknak Tóth Márton *mind áldomását mind kötő-poharát* 15 pénzes borból meghozatta és megadta.« Látjuk, hogy itt egészen hasonló szerződésben *ukkon-pohár* helyett *kötő-pohár* áll, melynek az *isten* szóval semmi köze.« Fogarasi azután felhoz még mongol bizonyítékot, mely szerint az *ukkon-pohár* annyi volna, mint *ivó-pohár*, mert mongolban *uugho*, vagy *ugho* inni-t jelent.

(**) Beiträge zur Geschichte u. Statistik des Kirchen- und Schulwesen's des evang. lutherischen Gemèinden im Grossfürstenthum Finland, Leipzig, 1874.

nevezett bitang jószágot jelent, a mint az Sz. László egyik decretumában előfordul, hanem jelent már Molnár Albertnél: szokással, veleéléssel való magunknak tulajdonított jószágot s jelenthet általában birtokba, használatba vételt, hosszú háborítottan birtoklást. Különösen figyelembe vétetni kérem pedig azt, így végzi R., hogy Szirmay Antal, a kinél jobban minden eddigi íróink között bizonynyal senki sem ismerte a *Hegyalja* multját, éppen *Hegyaljáról* írott műveiben is több helyütt ismételve így határozza meg a magyarok *áldomását*: *Áldomás apud Hungaros non aliud quam potum benedictionis pro usucapione designat.**) »Ezek szerint tehát ama hegyaljai oklevélekben említett *Ukkon-pohárnak felmutatása*, felemelése az adás-vevést követett *áldomás-ivásnak* azon végpontja volt, a melylyel befejeztetett mindazon tény, hogy a vevő a jószágot ezennel használatába és birtokába veszi, *occupat, usu capít*, mind azon áldás és ohajtás, hogy azt hosszú ideig háborítottanul bírhasssa, használhasssa. Csak ily értelmezés mellett lehet aztán valódi helye azon megjegyzésnek, a mely egyik oklevélben nyilván előfordul, hogy t. i. az »Ukkon-pohár felmutatásának senki sem volt ellenzője.«

Révész Imre észrevételét és kérdését ugyancsak az »Ellenőr« azon évi 92. számában megköszöném, tudván, hogy kérdések és kérdések által süttetik ki a történelmi valóság, a melytől, fájdalom, sokan irtóznak, kik inkább szeretnek a képzelt históriákban kéjelegni, mintsem a multat szemenkint-szállankint szedegetni, bontogatni és megrostálni. Az *usucapio* vagy *occupatio* szóból összerántás történhetett, mint történtek pl. a *sedria, jullium, jurassor* stb. a »sedes judiciaria«, »judex nobilium«, »juratus assessor«-ból: de *usucapio*-ból lehetne-e *ucco*, nem-e inkább *usco!* s *occupatio*-ból lehetne-e *ucco*, nem-e inkább *occo?* Azután a nominativusokat rántja össze merészen a szokás: tehát se *usucapio*-ból, se *occupatio*-ból nem lehetne *ucon*. Hozzájárul még az a külsőség is, hogy a kérdéses *Ukkon-t*, *Ukon-t* két vagy egy *k*-val találjuk

*) Révész következő műveit idézi Szirmaynak: Notitia topogr. polit. Comit. Zempleniensis. Budae, 1803. 14. lap. Notitia hist. Comit. Zempl. Budae, 1804. 2-dik lap. Hungaria in parabolis. Második kiadás, Budae, 1877. 30-dik lap.

irva, soha nem kettős vagy egyes *c*-vel; úgyde a régiek, még a XVII. században is, a magyar szó *k*-ját is inkább *c*-vel irták, mintsem a latin szó *c*-jét *k*-val irták volna. Ezek olyanok, melyek az *ukkon*, *ukon*-nak akár *usucapió*ból akár *occupatió*ból való összerántását teljesen lehetetlennek mutatják.

Ellenkezik Révész állításával az *usucapio* értelme is. — A Sz. László rendelete (decret. liber III. cap. 20. *De usucapionibus*), melyre Révész hivatkozik, az *usucapio* nem birtokba vételt, hanem birtokban tartást jelent, mely tulajdonjoggá is válhatik. Továbbá a szó csak ingó jószágra alkalmazható, legyen az rabszolga vagy marha, mint a decretum világosan kifejezi (»ut si quispiam suam repererit *personam*, redimat nonaginta denariis, *equum* duodecim, *bovem* quinque«). Így értelmezi a »Cynosura de rebus et actionibus« is, azt mondván: *usucapio seu vulgo dictum bitang, bitang marha est animalis (cujuscunque speciei) alterius impulsio, de quo dominus nescit* stb. Végre az *usucapio* kizárja a szerződést, a mely mindég bilateralis, egyik fél átadó, másik fél elfogadó lévén; mert az *usucapio* egyoldalú birtoklásnak kezdetét és folytatását jelenti, melyről a másik félnek nincsen tudomása, »de quo dominus nescit.« Kezdődhetik tehát a birtoklás akár lopás, akár behajtás, akár találás, akár egyéb egyoldalú foglalás által, de sohasem szerződés által. S úgy veszik a szótár-írók, Szenczi Molnár Albert és P. Pápai is, midőn írják: »*Usucapio* szokással, véle éléssel magunknak tulajdonított jószág«, vagy *bitang marha*, mint a Cynosura magyarázza. Ezeknél fogva világos, hogy az *usucapio* a magyar jog szerint csak ingó jószágra érthető, melyet egyoldalú, tilos vagy nem tilos foglalás által vehetni birtoklásba: de nem érthető olyan ingóságra, melyet szerződés által, annál kevesbbé fekvőségre, melyet ünnepeles szertartással veszünk birtoklásba.

Igaz, Szirmay Antal értelmezésében (áldomás potum benedictionis pro usucapione designat) e szók »pro usucapione« állanak. De nyilván félreértésből, »pro traditione« vagy »pro statutione« helyett. Szóval, az *usucapionál* nem lévén kivel áldomást inni: a régi magyar jog szerint az »*usucapio* pohara« lehetlenség.

Ugyancsak Révész Imre a »Figyelmező« 1878. febr. és

márcz. füzetének 118—120. lapjain Rövid irodalmi szemlét közölve, abban a következőt adja elő: »Őszintén tiszteljük a derék finn atyafiakat, de az *Ukkon*, vagyis helyesebben *Urkon* poharat mégsem nyújthatjuk nekik, sem tőlök el nem fogadhatjuk, mert a német sógoroknak vagyunk kénytelenek azt, mint igaz jószágukat, visszaadni. Véghetetlenül sajnálom, hogy mind ez ideig nem volt s még sokáig nem is lesz érkezésem e tárgyra vonatkozó nézeteimet tüzetesen összezeredni és előadni. Most, a véletlenül jött alkalommal, csak a következőket legyen szabad röviden és töredékesen fölemlíteni. Csakhamar azután, hogy a mult évi tavasszal az Ukkon-pohár ügyében egy pár sorral felszólaltam, szives volt tudósítani engem Nagy Ignác tályai reform. lelkész ur, hogy az ottani városi levéltárban van két oklevél, egyik 1555-ből, a másik 1668-ból, a melyekben világosan *Urkom* és *Urkö* (az o felett kihagyó jellel) pohár olvasható. Kérésemre hasonmását is volt szives venni s küldeni az illető soroknak, s mondhatom, hogy azokban éppen nem *Ucko* vagy *Ukkon*, hanem egyenesen *Urkom*, illetőleg *Urkon* olvasandó, vagyis az *r* a legvilágosabban ott van. Minden illető oklevelekből tehát a legszigorúbb diplomatikai szakértelemmel és hűséggel meg kellene állapítani legelőször is ama szó helyes olvasását.

Bármi legyen is azonban ezen vizsgálat eredménye, annyi az eddig ismert adatokból minden kétségen túl van, hogy az *Ukkon* vagy *Urkon-pohár* épen azon értelemben jő elő, a mely értelemben más, egyenlő tartalmu oklevelekben a *bizonyosság-pohár* és *tudomány-pohár* előjő. És ez nagyon természetes, mert hiszen *Urkunde*, a szó közönséges értelme szerint is, épen annyit jelent, mint: *bizonyosság*, tanúbizonyosság, bizonyosságlevél; *testimonium*, *literae testimoniales* vagy *fidem rei testantes* stb. A *tudomány-tétel* pedig ismét épen annyi, mint *bizonyosság-tétel*. De nem csak közértelem, hanem törvényes gyakorlat szerint is áll ama szavak értelme. Már a középkori német szerződések végén, a pecséttel való megerősítésről szóló pont rendszerint ily forma szavakkal kezdődik: *Dessen zu Urkunde*, a minék a latin nyelvű okiratokban stereotyp módon ez felel meg: *In cujus rei testimonium . . .*. A most előttem lévő számos német okmányok közül egy 1362-ki s egy 1392-ki

egyenesen *Urkunde*-t mutat. (Bachmann, Über Archive stb. Amberg u. Sulzbach. 1801. 277. 293. l. l.) Jönek elő a németeknél ily kifejezések is: Zu mehrer Sicherheit und *Bekanntnisse*, dess zu *Bekanntnisse*, stb. a melyhez a magyar *tanubizonyosság-tétel* és *tulomány-tétel* jár közelebb. (Zeitschr. f. Archivkunde, Diplomantik u. Geschichte. Hamburg, 1834. I. 282. 305. 307. stb l.)

Mindezeknél azonban fontosabb most e tárgyra nézve előttünk az, a mi mindennél bizonyosabb, hogy t. i. a németeknél már a középszázadokban és azóta is hosszú időn keresztül igen szélesen elterjedt rendes és törvényes szokás volt az adásvévesi szerződéseket *ünnepélyes áldomás-ivással* erősíteni meg. Ez ő náluk *winkouf*, *weinkauf*, *leitkauf*, *litkauf* stb. névvel neveztetett, latinul pedig *vinicapium*, *mercipotus* stb. Ezen ünnepélyes áldomásokon aztán szerepeltek a *weinkaufsleute* vagy *weinkaufs-Kunden* is, azaz »homines qui propinationi vinariae in *fidem* et *testimonium* contractus consummati interfuerunt.« Ezek voltak tehát az *áldomás-tanúk*, vagy *áldomás-bizonyosságok*; ezek mutathatták fel, vagy ürithették ki a bizonyság, vagy *Urkond* poharat. Egyenesen jönek elő *Weinkaufs-Urkunden* is, azaz áldomás-bizonyosság-levelek, *áldomás-urkondok*. 1538-ban egyik német hatóság ily végzést hozott: »Dasz an etlich-n Gerichten den *Wynkauffsurkunden* nit will glaubt werden, sie werden dan durch die *Wynkauffskunden* bewert und bezeugt, welches alles nit seyn soll, sondern eyne yede Parthey mag sich mit allen glaubwirdigen *Urkunden* zu recht behelfen.« Erösen hiszem, úgy fejezi be Révész, nagyon érdekes és tanulságos figyelmeztetését, hogy ha jogi régiség-buváraink közül valaki tüzetes tanulmány tárgyává teendi a kérdést, rövid idő mulva véglegesen el lesz döntve az.«

Én meg nem hiszem, hogy jogi régiség-buváraink közül valaki egyhamar tüzetes tanulmány tárgyává tenné azt, a miről itt szó van. Minthogy pedig jó volna addig is valami bizonyosra jutni, folytassuk mi, Révész Imre meg én, habár nem tartozunk a jogászok czéhéhez, észrevételeinket és kétkedéseinket, a melyek, mint legitt látni fogjuk, már is egyet-mást kicsaltak, a mit nem tudtunk volt, s a mivel tehát jelenben tudósabbak vagyunk.

I. *Ukkon, Ukon és Urkon.*

Révész Imre tudósítása szerint a Tályá városa levéltárában két oklevél van (1555-ből és 1668-ból), a melyekben világosan *Urkom* és *Urkö* áll, tehát ott *Urkom-pohár* mutatkozik. A »Történelmi Tár« 1878-diki évfolyamának 657—661. lapjain Nagy Gyula is új adatot közöl az országos levéltárban levő 1581-ben hozott egy ítéletből, valamely körtvélyesi szőlőeladás miatt támadt perben, a melyben a tanúk vallomása magyarul van bele fölvéve. »Második tanu, Dia Bálint, liti után ezt vallotta: Az áldomás-ital lött Körtvélest az birák és polgárok előtt; ott volt mind az két fél, Kelemen Imre és Balázs Miklós, és *Kelemen Imre kérésére én mutattam föl az Urkon pohárt*, és letötte Kelemen Imre az 84 forintot, és másnap fölvette Miklós az pinzt; *én nem hallottam, hogy senki ellenzette.* Antal Ambros harmadik és Szabó Albert negyedik tanu Udvarnokon lakozók, hitök után ezt vallották, hogy ők az *áldomás-italba* ott nem voltak, de tudják azért, hogy meglött az *áldomás-ital*; az ellenzésbe nem tudnak semmit, ha lött-e vagy nem lött az áldomás-italkor, de az törvémbé ők is ott voltak Körtvélest, mikor az szőlőt mind hasznostul az vérnek, Balázs Miklós atyjafjának, megítéltük.« Krasznahorkához tartozik vala a körtvélesi hegyalja (promontorium); Krasznahorka Gömörmegyében, az itt említett Körtvélyes pedig Tornában van, közel egymáshoz. Az *Ukkon-* vagy *Urkon-pohár* tehát Gömör és Torna megyékben is divatozék. Mint-hogy a harmadik és negyedik tanúk ezt vallották, hogy »az *törvémbé* ők is ott voltak Körtvélest«: nem föltetsző, ha *Ukkon-* vagy *Urkom-pohár* is fordul elő.

Eddiglen háromszor találtunk *Urkon-poharat*: de *Uk-*
kon vagy *Ukon-pohár* többször került már elő, úgymint Rát-
kán 1596-ban, a hol »*Vkkon poharátt mutatta föl Kiss*
András.« A Tályán 1612. márczius 12. költ levélben olvassuk:
»Melly cserélt ültetés szőlőnek mi is felül megnevezett birák
és polgárok, *eleinknek régi élő szokások szerint*, áldomását is
ittuk, melynek áldomását éppen István deák ő kegyelme adta
meg, úgymint tizenkilencz itcze bort, i. e. vini jus 19. *Uk-*
kon pohátt (pohárt) jus vini 2. Ételért adott vini jus 10, itczéje
per 7 p. *Ukkon-pohár-felmutató* volt ő maga István deák.« —

Ugyanott 1623. decz. 28. kiadott levélben találjuk: »Melly vallástételeknek nagyobb bizonyására mi is felül megnevezett birák és esküttek, *eleinknek régi élő törvények szerint*, áldomását is ittuk, melynek áldomásában Veres Bálint uram adott bort jus 25. per 15, facit florenos 3 // . 75. *Ukkon-pohárt* jus 2. ételre adott fl. 3. Az *Ukkon-pohár felmutató* volt Liszkai Kantuk János.« — Ismét Tályán 1624. május 23-ban ezt írák: »Mely vallástételeknek nagyobb bizonyására mi is felyül megnevezett birák és esküttek, *eleinknek régi élő törvények szerint*, áldomását is ittuk, melynek áldomásában adott Veres Bálint az üdvezült Fejir uramnak halála után bort jus 127, pr. 20, facit fl. 25. // . 40. *Ukkon pohart* jus 2. Ételre adott f. 1. Az *Ukkon-pohár felmutató* volt Liszkai Kantuk János.« — Végre ugyanott 1660-ban, decz. 13-án költ levélben találjuk: »Ennek nagyobb bizonyására áldomását is ittuk, melyet magára vállalván Puttonbergi Jánosné, Mihalycho Judith asszony adott ételre fl. 1. bor just 20. *Ukon-pohárt* just 2. volt a bornak itczéje den. 12. *Ukkon-pohár mutató* volt Pávaj Thamás.« Ezen öt »Hegyaljai oklevélben« (lásd Nyelvt. Közlemények VI. 327—349.) az *Ukkon* szó kettős *k*-val tizszer, egyes *k*-val egyszer, a szó maga tehát tizenegyszer olvasható.

Mult 1878-ki ősszel Máramaros-Szigeten Szilágyi István több adattal kedveskedék nekem. Szántón 1610. decz. 23. költ oklevélben olvasható: »Nem ellenzette senki. Áldomását is az mi városunknak régi szokása szerint megadta ű maga Tótt András, iczéjét az bornak p. d. 6. *Ukon-pohár felmutató vala Veres Mihály*. — Egy tályai oklevélben, mely 1624-ben költ, áll: »*Ukkon-pohár-felmutató volt Márton deák*.« Ugyancsak Tályán, 1625. febr. 19. költ egy oklevél, melyben ez áll: »Melly cserélt szőlőnek mi is felyül megnevezett birák és polgárok, eleinknek régi élő szokások szerint áldomását is ittuk, mellynek áldomását éppen Balog András ő kegyelme adta meg, ugymint az készpénzre just vini 225. per d. 20. facit fl. 45. Az cserélt szőlőre just vini 10. *Ukkon-pohárt* just 2. Ételre adott fl. 1. *Ukkon-pohár felmutató volt Kantuk János*.«

Mostanáig tehát, tudtomra, *nyolcz* különböző oklevélben (a *kk*-val irt) *Ukkon* tizenháromszor, (a *k*-val irt) *Ukon*

pedig kétszer fordul elő. Az *Ukkon*, *Ukon* szó tehát már tizenöt-ször, még pedig nyolcz különböző oklevélben olvasható. Ellenben az *Urkon* szó eddigelé csak háromszor mutatkozott, nyganannyi oklevélben.

Mi valószínűbb tehát, az-e, hogy *Urkund*-ből lett *Ukkon*, *Ukon*? vagy megfordítva, *Ukkon*-ból lett-e *Urkon*? Feleljen erre maga a nyelv.

A magyar nyelv azt mutatja, hogy neki az *rk* hangok a szó beljében nagyon szokottak. Az Anonymusnál következő tulajdonnevek vannak: *Horka*, *Urkun*, sőt *Urkund* is («Tuhutum et filius suus Horca», XXII. — »Botound, filius Culpun et Urcun« LVI. — »Thonuzoba, pater Urcund« LVII.). A Regestrum de Várad első szakaszában olvassuk: Prima meta vadit.... transit.... et inde versus domum *Urcultus*. István ifjabb király *Urkun-teleke* földet adományoz 1255-ben (ut nos quandam terram *Urkun-teleke* vocatam.... daremus. Hazai Oklevéltár 1234—1536. B.-pest, 1879. a 33. l.) Tehát, mielőtt a német *Urkunde* szó a német telepítések útján elterjedhetett volna, ilyenféle szók, mint *Horka*, *Urkun*, *Urkund*, *Urkult* közönségesek valának, minélfogva az *Urkunde* szót nem igen kellett volt a nyelvnek *Ukkon*-ra vagy *Ukon*-ra változtatni; még pedig annál is kevesbbé, mert meghagyta az *rk*-t az idegen nyelvekből átvett szókban is, p. o. a *porkoláb*-ban (burg-graf), *czirkalom*-ban (Zirkel, Circulus). Az *erkölcs*, *tarka*, *szarka*, *fark*, *furkó*, *furkós*, *járkálni*, *firkálni*, *irgalom*, *szorgalom* stb. stb. köz magyar szók is bizonyítják, hogy az *r* és torokhang (k, g) összekerülését nem utálja a magyar nyelv. Ebben a tekintetben tehát legkisebb okunk sincs azt vélni, hogy a német *urkund* szónak *ukkun*, *ukon*-ra kellett volna változnia a magyarban. Megfordítva képzelhetni, hogy a sok *rk*-s szó hasonlatára nem-e inkább *ukkon* változott el *urkon*-ra, miben valami lehetetlenség nem volna. Mert habár eddig példát nem tudok is felmutatni arra, hogy *kk*, vagy *gk* *rk*-vá lett valamely magyar szóban: de foghang előtt, melyet pattantva ejt ki a nyelv, csakugyan *r*-t hallunk, legalább idegen szókban, mint *piarcz* (piacz helyett); *sarcz* e német *Schatz*-ból, *sarczolni*=einer *Schatzung* unterwerfen; *harcz* a délnémet *hartz*-ból, *hetze* helyett; még *Karsa* is *Kassa* helyett.

Azonban erre, hogy *kk* vagy *gk*-ből *rk* lett-e valóban, több sulyt nem fektetek; csak lehetetlenséget nem találnék illetén hangváltozásban, ha ugyan minden egyes esetben az *vrkon*, *urkom* szóban igazán *rk* és nem *ck* áll, mely *c* a régi írásban igen hasonlít az *r*-hez. Annyit bizonyosnak mondhatunk, hogy a magyar kiejtés a német *urkund* szót nem változtatta volna el *ukkun*- vagy *ukkon*-ra, még kevesbbé *ukon*-ra.

II. Ukkon-pohár, bizonyság-pohár, tudomány-pohár, áldomás-pohár, kötő-pohár.

A magyar mythologiai töredék, a melyet az 1877-ki »Ellenőr« 89-ik száma kiadott, nem csak Révész Imre és Nagy Gyula figyelmét költötte fel, hanem Deák Farkast is egy közlésre bírta, mely »*Adalékok Ukkon poharához*« czim alatt az »*Ellenőr*« 95. számában megjelent ugyanazon 1877-ben. »Rimaszombat város levéltárából XVII. századi három jegyzőkönyv van kezeim között, ugy ír Deák Farkas, a melyben 300 szerződés van beiktatva az 1625-től 1700-ig terjedő időből. E szerződések záradékában, 4-nek vagy 5-nek kivételével, ilyenforma kitételek fordulnak elő:

Elmondatván a dolog egy örök áron eladott házról, így következik a szöveg: »Melynek nagyobb bizonyságára előttünk a *tudomány-pohárt feladván* és az evictiót magokra vállalván minden legitimus impetitorok ellen, nem lévén pedig senki, ki ellenezte volna azon házat.«

Egy másik szerződésből: »Nagyobb bizonyságért a *tudomány-pohárt felhozatván* és mind a két részről a legitima evictiót magokra vállalván, senki penig nem lévén ellenző.«

»Anno 1630. jan. 29-én városunkban lakos Süveges János, az Újvárosban lakó, adta el házának az felét, az Bács János veje Varga Andrásnak ötven forintokon, a mellynek az *tudomány-poharát hozta* Fodor István.«

»Városunkban lakos Széki Márton vette meg az Újvárosban lakozó Bács János házat örök áron, melly dolognak Szabó Márton és Sárnei Mihály *tudomány-poharát hozták*.«

»... mellynek *tudomány-poharát is meghozták*, senki mi előttünk ellenzője nem lévén.«

»... Mellynek nagyobb bizonyására városunk szokásos törvényje szerint tudomány pohárt is küldött.«

»... mellynek nagyobb bizonyására tudomány-pohárt is küldött a városházára.«

»... mellynek nagyobb bizonyására városunk szokásos törvényje szerint tudomány-pohárt is hoztanak, senki ellenzöje nem lévén.« Ez a formula használtatik leggyakrabban, teszi hozzá D. F.

1676. innen a formula marad, de a *tudomány* szó előbb ritkán, később gyakrabban az *áldomás* szóval cseréltetik fel, így: *áldomás-pohárt* hoztak; felhozták az *áldomás-pohárt*. Mind e mellett a *tudomány-pohár* még 1711-ben is fordul elő. Vannak ily változatok: »a tudomány-pohárt, melyel városunk régi szokása szerint tartoztak, megadták...« »mellynek bizony-sága poharát is meghozta«, ... »ezen dolgot az pártok mi előttünk tudomány-pohárral is confirmálván...« ... »mely vallást a felek tudomány-pohárral erősítették mi előttünk.«

A rimaszombati jegyzőkönyvben tehát előfordul: *tudomány-pohár* (legtöbbször), *áldomás-pohár* és *bizonyosság-pohár*.

Deák Farkas a gömörmezei levéltárban is egy szerződést lát a 1592-ből, hol így áll: »Mellynek bizonyására a tudomány-pohárt felmutatták«, más helyt úgy áll: »A tudomány-pohár felmutatására elmentünk... uramhoz.«

A rimaszombati csapó-czéhnek gróf Forgács Ádám nógrádi főispán által 1656-ban megerősített alapszabályaiban ez áll: »A melly mester ebben az társaságban akar állani, tudomány-pohárral hatvannégy pénz ára borral tartozik.«

Abaujmezei Füzéren (most 771 lakosu, kik tótok és magyarok) 1665-ben következő oklevél költ, melyet egészen közlök. »Mi Füzéri birák s polgárok, főbiró Magyar Imre, eskütt polgártársaim, ugymint Istók György, Rudi János (következik még 11 név) adjuk tudtokra, a kiknek illik ez leve-lünknek rendiben, hogy jöve mi előnkbe itt falunkban lakozó nemzetes Juhász István egy részről, más részről ugyanitt falunkban lakozó Tóth Márton. És felállván mi előttünk nemzetes Juhász István maga szabad jó akaratjából tön előttünk ilyen vallást, hogy ő kegyelme adott itt falunkban lakozó Tóth Mártonnak, feleségének, fiainak, leányinak, egyszóval

mind két ágon levő maradékjoknak örökben huszonkét forintokban az Szabó kútnál egy darab *ortvány földet*, mellynek napkeletről szomszédságában vagyon az Úr szántó földje, nyugotról Tóth Ferencz *ortványa*, délről Botka Lukácsné parlag földje, éjszakrul Denkó Péter házához való föld. Úgy adja pedig nemzetes Juhász István, hogy ő felelt mind felesége s mind atyafiai felől, az kikkel egy kenyeret eszik, hogy ez említett ortványnak szabados bírásában meg nem háborítják sem magát Tóth Mártont, sem feleségét, sem fiait sem leányait. Mellynek bizonyosságára mi nekünk bírának és polgároknak Tóth Márton *mind áldomássát mind kötő poharát* 15 pénzes borbul meghozatta és megadatta. Mellynek nagyobb bizonyosságára mi is adjuk falunk pecsétével megerősített levelünket. Datum Füzzerini, 1665. die 21. maji. Nos idem qui supra. (L. S. veres viasz).«*)

III. Hasonlóságok és különbségek.

Révész Imre, bármilyen tősgyökeres magyarnak tartsa is magát, a finn rokonságot nem szégyelné (ha t. i. ezt a *keserű poharat*, melylyel az újabb nyelvtudomány kínálni mer bennünket, nem lehet már tőlünk távoztatni), sőt őszintén tiszteli is a finn atyafiakat: de az *Ukkon*-vagy is helyesebben *Urkon*-poharat még sem nyújthatja nekik, sem tőlök el nem fogadhatja, mert, ugymond, a német sógoroknak vagyunk kénytelenek azt, mint igaz jószágukat visszaadni. Én is azt tartom, ha a németektől vettük kölcsön azt a sokat emlegetett poharat, adjuk vissza, ne tartsuk meg régiségeink között. Azonban, kissé régecske kölcsönvétről lévén szó, utána kell néznünk, megtörtént-e valóban? A mi hasonlóság van nálunk és a németeknél, az ezektől származhatik: a különbség ellenben közöttünk és a németek között nem származhatik ezektől.

1) Az *urkunde* német szó (*ur*=aus, *chundan*=künden, tehát *urkünden* annyi mint kund thun, bezeugen) az, mi »zeugniss, schriftliches denkmal zu zeugniss und beweis«, azaz bizonyosság, írott bizonyosság, a régiebb magyar nyelvben *tudomány*.

*) Ezen oklevél eredetije Szalay Ágoston leveles gyűjteményében volt, a kinél azt, röviddel halála előtt, leírom. Az akadémi szótár az *Ukkon-pohár* czikk alatt erre az oklevélre hivatkozik.

A német *urkunde*, *bekanntniss* ugyanazt jelenti, mit a magyar *tudomány*, *bizonyság*. Erre nézve tehát hasonlóság van a német és magyar között. — »Mindezeknél fontosabb most e tárgyra nézve előttünk az, a mi mindennél bizonyosabb, így szól Révész Imre, hogy a németeknél már a közép századokban és azóta is hosszú időn keresztül igen szélesben elterjedt rendes és törvényes szokás volt az adás-vevési szerződéseket *ünnepélyes áldomás-ivással* erősíteni meg.« — Grimm J. erre nézve így szól: »Mehr im Mittelalter aufgebracht scheint die allgemeine und weit verbreitete, bis heute noch fortwährende symbolische Anwendung des Weintrunkes zur Feier eingegangener Käufe; das hiess *Litkouf*, *Winkouf*, später *Leitkauf*, *Weinkauf*.« S idézi többi közt az 12-15-ki évből ezt: »Ad confirmationem igitur omnium praemissorum fratres *vinum testimoniale* dederunt solempniter.« A Jus Slesvicumból is idézi a következőt: »Item si biberint in signum emptionis, nihil dato ad manus, reddat potum commercii violator.«*) A potus commercii-ből lett mercipotus; ebből világos, a mit Révész is felhoz, hogy a *Weinkaufs-leute* vagy *Weinkaufs-Kunden* azokat jelenti, a kik adás-vevési italban részesültek, kik aztán, természetesen, az adás-vevésről tanúságot is tehettek. Itt is hasonlóságot találunk az adás-vevési italra nézve mind a magyaroknál, mind a németeknél.

Mondtam feljebb, hogy a mi hasonlóság van nálunk és a németeknél, az ezektől származhatik. A német *urkunde*, *bekanntniss* magyarul *tudomány*, *bizonyság*; lehet-e itt kölcsönvét? A mi az elmebeli tehetséggel jár, az vele születik az emberrel; a *tudomány*, *bizonyság* fogalmát tehát a magyar nem kölcsönözte a némettől, mert az ő benne úgy lett eredetileg, mint a németben. De kölcsönözhetne volna a fogalom megnevezését. Azt igen: ámde a *tudomány*, *bizonyság* kifejezések oly eredeti magyar szók, mint a német *urkunde* és *bekanntniss*; arra nézve tehát nem kölcsönvevő a magyar. — Az adás-vevés az emberi társadalom keletkeztével áll elő minden népnél; arra nézve sem lehet szó kölcsönvétről. — Az adás-vevésnek *ivás* által

*) J. Grimm, Deutsche Rechtsalterthümer. Zweite Aufl. Göttingen, 1854. Pag. 191. A gót nyelvben *leithu* szeszes ital, csinált bor; tehát *litkouf*, *leitkauf* szeszes ital vétele.

való szentesítése azonban nem foly szükségképen a társadalom keletkeztéből, az már szokás, mely népről-népre járhat. Itt áll elő a kérdés: az ivással való szentesítést a némettől vette-e a magyar? A feleletet a hit szertartásaiban találjuk meg, a melyek hasonlatosságot mutatnak a legtávolabb és legkülönbözőbb népek közt.

2) A hit is az elmebeli tehetségből foly, annak gyökere és természetes nyilatkozása mindenütt hasonló az eredeti népeknél. A görög *σπένδω, σπονδή* a miből a latin *spondeo, sponsio*: itallal való áldozást, azután szerződést jelent. Az Anonymus az úgynevezett *vér-szerződést* leirván — nyilván régi hagyományt vagy szokást fejezván ki — azt mondja: »Tunc supradicti viri pro Almo duce, more paganismo, fuis propriis sanguinibus in unum vas, ratum fecerunt juramentum.« (Cap. V.) A Lett Henrik az eszteknek legyőzetését és országuk elfoglalását 1208—1226 közt mint szemtanu irván le, a kurokról elbeszéli, hogy békét kötven a keresztyénekkal, azt *vér-eresztéssel* erősíték meg (*quam pacem, sicut mos est paganorum, sanguinis effusione stabiliunt.**) Nemde két szakasztott hasonló szertartást látunk itt a magyaroknál és kuroknál? (s ez utóbbiak emlékezete már csak a *Kur-land* névben él még). A két keresztyén író, Anonymusunk és Lett Henrik, pogány szertartásnak nevezik azt: lehet-e azért alítani, hogy a magyarok a kuroktól, vagy ezek amazoktól vették által? A pogányságból az eszteknél is maradtak szertartások; az egyik szertartást így tudják még: »Ha régi időben az áldozat adományát vitték, tehát a *nevetlen ujjból vért eresztének*, mondván: Én véremmel nevezlek, a magam vérével szövetekezem veled, s jegyzem meg házaimat a boldogságra, a lovak istállóit, a szarvas marha aklait, a tyúkok üléseit. Boldogítsd meg azokat az én vérem és a te hatalmad által.«**) A vér-eresztés

*)Lásd: Utazás a Baltenger vidékein. Irta Hunfalvy P. I. A 314. lapon.

**) Mythische und Magische Lieder der Ehsten, gesammelt und herausgegeben von Fr. Kreutzwald und H. Neus. St. Petersburg 1854. A 15. lapon. Az eszt szók így vannak: Kui vanal aeal ohwri moona viidi, siis veristati nimetse sörrest werd ja üteldi: Mina nimetan sind oma verega ja kihlan sind oma verega jatähendam omad majad önnistamiseks, hobuste tallid, veikste laudad ja kannade örred. Vöta sina neid önnistada mino vere ja sino väe läbi.

mint látjuk, az eszteknel a *nevetlen* ujjból történik; maga a *nevetlen* ujjnak elnevezése, tudtomra, szinte valamennyi finn-ugor, és török-tatár nép nyelvében van meg; de megvan a szanszkritban is. Miért *nevetlen* ujj? talán azért, mert ebből eresztének vért az áldozatoknál? Ezt megelőzvé s az áldozatnál maradván, látjuk, hogy az a kuroknál, eszteknel, magyaroknál vér-eresztéssel is járt. Megvolt-e az a pogány németeknél is?

Erre nézve Grimm az idézett munkában ezt mondja: »Des symbolischen *bluttrinkens, der mischung des blutes mit wein* thut keine deutsche Sage meldung,« hacsak azt, mit a *Gesta romana* Cap. 67. egy barátság-szövetkezésről mond, német szokásra nem akarjuk érteni. Az van ugyanis ott elmondva: *Nunquid tibi placet unam conventionem mecum ponere et erit nobis utile; sanguinem quilibet de brachio dextro emittat, ego tuum sanguinem bibam et tu meum, quod nullus alium dimittet nec in prosperitate nec in adversitate; et quidquid unus lucratus fuerit, alter dimidietatem habeat.* Grimm említ még egy hibernai szokást »Cum Hiberni foedera jungunt, *sanguinem* sponte ad hoc fusum *uterque alterius bibit*«; megemlíti Herodotusból (IV, 22.) a skytha szokást, mely szerint egy nagy cserép pohárba öntvén bort, s abba vért eresztvén . . . azt az esküvők vagy szerződők megisszák; felhozza Tacitusból (Ann. 12. 47.), hogy az örmény-iherek is vér-nyalással szentesítik a szerződést*); végre miután az Anonymusunkból vett helyet is előhozta, megemlíti még (Rühr Mittelalt. p. 323.) a kúnok szokását is, melyet nem ismerek: »Auch die Komanen liessen bei ihren bündnissen *blut* aus den adern *in einen becher rinnen, und tranken* es gegenseitig aus.« Herodotus még más népeknél is tud vér-eresztő szentesítést. Péld. Alyattes lyd és Astyages méd királyok úgy szövetkezének, hogy egy árral megvérzették karjaikat, s egymásnak vérét felnyalták (*το αίμα ἀναλείκουσι ἀλλήλων*); előre is bocsátja Herodotus, hogy ez nem hellén szokás (Herod. I., 74.) Grimm még

*) »Mos est regibus, quotiens in societatem coeant, implicare dexteris pollicesque inter se vincire nodoque prostringere; mox ubi sanguis artus extremos suffuderit, levi ictu cruorem eliciunt atque invicem lambunt. Id foelus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum.»

Sallustiusból is előhozza, hogy Catilina a czimborásait *borba vegyült emberi vér megizlelésével* eskette volna meg (Sallust. Catil. 22.). Tehát sokféle népnél találjuk a vér-eresztéssel és ivással való szentesítést. A mit Anonymusunk a magyarokról, Lett Henrik a kurokról, mások a kúnokról mondanak; a mit továbbá a pogány eszt-áldozatról olvasunk: vajjon azt a németektől származtassuk-e? Világos, hogy nem lehet azt tenni, mert a midőn a magyarok, kúnok, kurok, esztek a németekkel kezdének találkozni, ezeknél az nem divatozott már, ha megvolt is valaha régibb időben.

Lehet-e alítani, hogy a magyarok a *szereződésnek itallal való megerősítést a németektől fogadták el?* Azt sem, mert az a későbbi már keresztyén korban egy általánosabb szertartással volt kapcsolatban, melyet Révész nem vett észre.

Ő ugyanis azt mondja, hogy a németeknél rendes és törvényes szokás volt az adás-vevési szerződéseket *áldomás*-ivással erősíteni meg. Ebben csalatkozik Révész; erről mitsem tudnak a német régiségek. *Ivással*, igenis, szokták a németek is megerősíteni a szerződéseket, de nem *áldomással*, a mire szava sincs a német nyelvnek. Ez már igazán eredeti magyar. Az *áldomás* szó egyik legbecsesebb maradványa a régi magyar pogány hitnek, a melyet a keresztyénség nem irthatott ki, mint nem az *egyház* szót sem. A német nyelv nem mutathat eredeti német szót annak kifejezésére, a mit a latin *offerre* (»opfern») és *signare* t. i. *cruce* (»segnen») szókkal kifejez, s a minnek a magyar *áldani* felel meg. A magyar nyelvtudomány által ismeretessé vált már, hogy *imául* eredetileg *vím-áld*, cseremiszül *jum-ult*, azaz »ad deum preces facit; deo sacrificat«; *áldomás*, úgy mint a cseremisz *ultemas*, tehát preces, sacrificium, benedictio. A keresztyén magyar is *imáulkozik*, mint a pogány magyar *imáulkozott*, habár más is a keresztyén *imáulság* tartalma.

Az *áldomás* még sokáig nem ivás, hanem valóságos *áldozat* (sacrificium). Az Anonymus (XVI.) elbeszéli: »Tunc hi tres domini super verticem ejusdem montis terram undique prospicientes, quantum humanus oculus valet, ultra quam dici potest dilexerunt, et in eodem loco more paganismo, occiso equo pinguisimo, magnum *aldumas* fecerunt.« Itt ugyan nem

világos, *áldozatot* ért-e egyedül az író, vagy evést-ivást is. De más helyütt (XXII.) az *aldumas* világosan áldozatot jelent, a melyre azután hét napos lakodalom következik. »Mit midőn Árpád vezérnek és jobbágyainak hírül vittek, igen nagy örömmel örvendének, és pogány szokás szerint áldomást tőnek (more paganismo fecerunt aldumas) és az örömhirt jelentőknek külömbféle ajándékokat adának. Árpád vezér és előkelői ezen örömnök okáért egy egész héten át ünnepélyesen vendégeskedének (solemniter comedebant) s majdnem mindennap megittasodának ily nagy örvendetes történet miatt.« Itt az *áldomás*-t világosan megkülönbözteti az Anonymus a hét napos vendégeskedéstől, vagyis az evéstől-ivástól. A régi bibliafordításban is áll: *Irgalmasságot akarok és nem áldomást* (misericordiam volo et non sacrificium). Kinizsiné imádságos könyvében: *Uram, vedd az áldomást én veám; — atyáknak, fiúnak és szentléleknek áldomása*. Rimayhoz egyik levelében így ír Pálffy Kata: *Kedves áldomásival látogatván meg Isten kegyelmedet* (Ipolyi M. Mythologia, 523.).

Ez az áldomás azután a szerződések megkötésénél közönséges szokássá, sőt oly ünnepies szokássá lett, hogy a nélkül azok nem váltak érvényesekké. A legrégibb adás-vevés, áldomással szentesítve, tudtomra, az Anjou-kor okleveleinek I. kötetében *) található, mely Sáros-Patakon 1310-ben történt. Az oklevél egyéb tekintetben is tanulságos lévén, szóról-szóra közlöm:

»Nos magister Achilles plebanus de Potok significamus omnibus praesentibus per tenorem, quod frater Laurencius, prior patrum Eremitarum de Huihel (Ujhely) pro se et pro aliis eiusdem loci Eremitis ex una parte, ex altera vero Martinus filius Zolouk civis de eadem, coram nobis constituti, idem Martinus octo jugera terrae ipsius, quatuor emtitia et quatuor exstirpata sub castro Potok a sinistra magnae viae, quae ducit in villam Potok, in medio terrae villanorum de Ujhely ipsis fratribus Eremitis antedictis ecclesiae S. Egidii Confessoris se confessus est vendidisse pro una marca argenti, quod asseruit ab eisdem plenarie recepisse, perpetualiter possidenda; ita tamen,

*) Anjou-kori Okmánytár. Szerkesztette Nagy Imre. Budapest, 1879. I. köt. a 213. lapon.

quod si quis super ipsam terram praedictos fratres juris serie impediret, ex tunc idem Martinus vel posteri eius ipsos fratres tenebuntur expedere. Haec autem emptio et venditio praesentia et ex voluntate Stephani et Emerici filii Zidlik, Botae et Andreae, Joannis filii Michaelis, et Ladislai filii Warou, et aliorum villanorum villae memoratae, quibus ipse prior et fratres sui *dederunt mercipotum et aldamasium ad bibendum secundum consuetudinem illius loci approbatam*. . . . Nos igitur in hujus rei testimonium ad petitionem partium literas nostras praesentes concessimus sigilli nostri munimine roboratas. Datum in festo Emerici, anno M^o. CCC^o. X^o.«

A sárospataki oklevélhez időre nézve legközelebb áll (t. i. az én tudtomra) egy 1424-iki szerződés, melyről a kövári porkoláb (Castellanus) Kapusztaner Farkas (Wolfgangus dictus Kapustaner, castellanus Castri Kuwar*) elmondja, hogy *Elka* és *Elva* a magok és férjeik (György meg Henrik nevében, egy szőlőt adtak el örökbe, a szőlő mezsgyés szomszédjainak jelenlétében és beleegyezésével, királyi új denárokból számított *hász márkáért*. Ezen eladásnál vagy *áldomásnál* (huic autem venditioni seu *victimae bibitionis*) tisztos emberek jelen valának. . . . (Következnek a nevek). Ennek a dolognak emlékeztére adatik ki az oklevél »dominica Epiphaniarum Domini anno Domini M CCC XXIV.

A sárospataki meg kövári oklevelek világosan mutatják a különbséget a német *litkouf*, *winkouf*, *weinkaufskunden*, *weinkaufslente*, *vinum testimoniale* között, meg a magyar ünnepélyesség között. A magyar ünnepélyességben *áldomás*, *victima* fordul elő, a minnek nincsen nyoma a német ünnepélyességben. S ezen *áldomás* még különbözik vala a puszta ivástól, mert a sárospataki oklevél 1310-ből mercipotus-t és aldamasium-ot említ, jóllehet az eredeti pogány áldomás jelentése bizonyosan már el volt homályosulva, mert az *aldamasium* is »ad bibendum« adatik; de még mindig több vala puszta ivásnál, mivelhogy »victimae bibitio«-nak van nevezve. Azután, föltéve, hogy a sárospataki szerződésk 1310-ben, vagy a köváriak 1424-ben németül beszéltek, s az oklevelet, melyet

*) Nem olvasom így: *Kövár*, hanem: *Kovár* (Kóvár?), mely Hontban van, a mai Balogi járásban.

a sárospataki plebános »in hujus rei testimonium«, meg a kovári porkoláb »in cuius rei memoriam« kiadtak, *Urkunde*-nak nevezik vala: világos, hogy ez az *urkunde* nekik nem egy volt az *áldomás*-sal.

Az említett két oklevél után (ismét tudtomra) Verbőczy szabálya, vagy ha tetszik, törvénye következik 1514-ből, mely a lopott marháról vagy lóról így rendelkezik (P. III. tit. 34. §. 3.): »Verum fur ille si dixerit in foro libero et communi vel alibi se emisse, et evictorem (quem nos *expeditorem* *) appellamus) non potuerit statuere, *neque hospitem vel alium quempiam, qui mercipotum, hoc est victimam emptionis et venditionis more solito benedixisset*, producere, patibulo reus erit.« A Verbőczy régi fordítása, a debreczeni 1566-iki kiadása szerint, így adja ezt magyarul: »De az orv azt mondandja, hogy szabad vásáron vagy közhelyen vagy valahol vette és szavatosát nem adhatja vagy gazdáját, vagy kedig mást, *ki az vételnek áldomását szokás szerint megáldotta*, elő nem hozhatja és nem állathatja, akasztófára leszen méltó.« **)

A teljesebb hasonlítás végett adjuk még a Miskolcz városa 1573-ki jegyzőkönyvéből e következőt:

»Ez tilalmak löttének ugyan ezen 1573. esztendőben ez felől megmondott Varga Demeter bíróságában.

Bornemisza Estván az ő Inuanal (?) egyetembe cserélt egy szőlőt Úszaszgy Laszlónétól, mely vagyon az Sz. György

*) A sárospataki oklevélben: »ex tunc idem Martinus vel posteri ejus ipsos fratres tenebuntur *expedire*.«

**) A magyar joggyakorlatnak a régi mythologiai korból megmaradt eme jeles maradványát mennyire nem értik, nem becsülik a mai emberek, mutatja Gegus Dániel fordítása:

3. §. »Ha mindenazonát a tolvaj azt állítja, hogy közönséges és szabad vásáron vagy máshol vette, és nem állíthat szavatosát, sem gazdát, sem más valakit nem állíthat, *ki adás-vevéskor áldomás mellett szokás szerint szerencsét kívánt volna, akasztófával lakol.*« — Úgy látszik, Révész Imre is csak ily értelemben veszi a régi áldomást, hogy birtoklásba vételt és »azon áldást és óhajtatást jelenti, hogy a (vevő) azt hosszú ideig háborítatlanul bírhasssa és használhasssa.«

Egyébíránt mennyivel alább áll a mai nyelvünk az 1566-kínál, mutatja a Gegus fordítása, ha a debreczeni kiadáséhoz tartjuk.

hegyen, egyik is másik is az Úszászné, kit adott Bornemisza Estánnak, vagyon az Bertalan deák mellett; kit Estván deák adott, vagyon az Veres Pálé mellett. Ehhez adott f. 40 Bornemisza Estván Úszásznénak.

Estván deák, az kit adott Úszásznénak, azt megmetette, megnyittatta, megkapáltatta, de az Úszászné szőlője parlag volt, fedve, metetlen. Ha pedig Úszászy Lászlóné az szőlőt, kit Bornemisza Estván neki adott pénzen, valakinek eladná, hát Bornemisza Estván pénzével hozzá térhessen mindenek ellen. Ezeknek áldomás italán voltak első főbíró Varga Demeter, *Bor-áldó* Tomda (Tanda) Péter, Bakos András, Vassy András, Senyei Pál, Czepán Orbán, Zakos Ambrus, Lusz Antal.«

A magyar szerződészek megszentelése tehát *áldozattal* vagyis *áldomással* járt, mely, habár legeleinte is ivással volt összekötve, s utóbb pusztán ivássá lett is, a vallásos színt igen sokáig megtartotta. Ilyen vallásos színű áldomásról nincsen szó a német *weinkauf*, *leitkauf*-nál; azt tehát ezzel azonosítani nem lehet, annál kevesebb szabad az áldomást a németektől származtatni.

Az áldomás szó magyar, mint látjuk, azt a német nyelvből nem kölcsönözte a magyar; az áldomás *szertartás* is magyar, melyet hasonlóképen a némettől való kölcsönvételnek tartani nem lehet, mert *áldozni* minden nép szokott, bármilyen eredetű és nyelvű; s mert a mi kölcsönvét valamely nyelvben az leginkább az idegen kifejezés által is idegennek mutatkozik. *)

Az *áldomást* jellemzi az, hogy a legrégibb, a sárospataki (1310-ki), emlékezetben már azt mondják róla, hogy a *helybeli törvényes szokás szerint* esett meg (secundum consuetudinem illius loci approbatam). A magyar oklevelekben is majdnem állandó kifejezések: »áldomását is megadta a régi szokás szerint«; — „*deinknek régi élő szokások szerint áldomását is*

*) Mondtam már, hogy a német nyelv az *áldani* fogalmat csak a latin *offerre* (opferre) és *signare* sc. *cruce* (segnen) szókkal fejezheti ki. A gót nyelvben volt *hunsla* áldozat és tisztelet, *hunsljan* áldozni és tisztelni; de *saljan* is áldozni. De a mi különös, *saljan* szállani, megszállani, szálásolni is.

ittuk“; — „városunk szokás-törvénye szerint“ stb. Tehát ez is nem idegen, hanem eredeti hazai szertartásról bizonyít.

4. Végre van valami a magyar szertartásban, a mi azt hasonlóképen megkülönbözteti a német *leitkauf*-tól, *weinkauf*-tól, s az a pohárnak felmutatása, felhozatala, feladása. A hány oklevélben az meg van említve, nemcsak mint kiegészítő, hanem mint fő cselekvény tűnik elő. Rendesen „az *Ukkon-pohár*“, „az *tudomány-pohár*“ stb. úgy nevezik, továbbá megnevezik a felmutató személyt is. Mind ez azt tünteti fel, hogy a pohár-felmutatást, felhozatalt, feladást különös ünnepiességek tartják vala; továbbá, hogy az a pohár egy különös, talán a helységben az ilyen szertartásos cselekvényre őrzött, pohár volt. *Ilyenféle pohárnak említését a németben nem találtam még, Grimm sem hozhat fel ilyet.* Mert hogy az a pohár nem a közönséges pohár, a melyből az áldomáson jelen voltak, mint bujdosó pohárból ittak, az ismeretes szólások bizonyítják.

Füzéren 1665-ben Tóth Márton „mind áldomássát, mind kötő poharát 15 pénzes borból meghozatta és megadatta.«
»Melynek nagyobb bizonyására — így szól a falu előljárósága — mi is adjuk falunk pecsétével megerősített levelünket.«
Lehet-e ebből Urkunds-becher-t, azaz bizonyság-poharat, vagy tudomány-poharat úgy érteni ki, hogy az az *írott levélnek pohara* legyen?

Rátkán 1596-ban így íranak: »Mi eskütt birák és polgárok, ez két félnek igénylő akaratjokat megertöttük volna ez szőlőnek eladásából és megvételésből, mi ennek áldomását ivók, *Ukkon poharát mutatta föl Kis András*, ennek ellenzője senki nem volt. . . . Az mi Hegyalja törvényünk és szokásunk azt tartja« stb. — következik az evictionak módja.

Azután így fejezik be: »Adjuk mi ennek nagyobb bizonyására Vörös Andrásnak és ő neki minden maradékának az mi falunknak pöcsétivel megpöcsétöltött levelünket. Actum Rátka 17. Marty, anno 1596.«
Ismét világos, hogy az *Ukkon-pohár* független valami az egész dolgot előadó oklevél-től, s hogy az *Ukkon-pohár* felmutatása olyan ünnepiesség, mely megtökéli a szertartást, s a melynek megtörténtét is az oklevél elbeszéli. S akár *tudomány-pohár*-nak, akár *áldomás-*

pohár-nak, akár *bizonyosság-pohár*-nak nevezik is, mindenkor benne van az elbeszélt történetben, s az oklevélnek tartalmába való.

Hogy pedig igazán nem *Urkunds-becher*-t lehet az Ukkon, Ukon, Urkon, tudomány, bizonyosság, áldomás, kötő-poháron érteni, onnan világos, mert a pohár megáldása, vagy a bor megáldása ott és akkor is szokásban vala, a hol és midőn írásban sem foglalták az adás-vevést akár vásáron akár más helyen történt az, mint Verbőczy világosan tanusítja. Mind az áldomásnál, mind a soknevű pohárnál fogva tehát felette nagyon különbözik a magyar szertartás a német leitkauf-tól, weinkauf-tól; a »falunk pöcsetivel megpöcséltötött levelünk« pedig ugyanaz, mi a német Urkunde; s ilyen *urkunde*, vagy *pöcsétös levél* nélkül is volt boráldás, pohárfelmutatás.

Révész az *Ukkon* vagyis helyesebben *Urkon* poharat visszaadja a német sógoroknak, mint igaz jószágukat. Eléggé meg van mutatva, úgy hiszem, hogy az nem német jószág; hogy azt a magyar soha sem kölcsönözte a némettől, tehát vissza sem kell adnia. De ha meggyőződik Révész, hogy az *Ukkon*- vagy *Urkon*-pohár csakugyan nem német jószág: vajjon kinek nyujtsuk, vagy kitől fogadjuk el azt? nyujtsuk-e a finneknek, vagy azoktól fogadjuk-e el? E kérdésekre való feleletet nálunk a nyelveredetiség és nyelvrokonság homályos fogalma teszi sokak előtt kétségessé. A magyar nyelv *eredeti egy nyelv*, az olyan büszke szó a köztudatban, mint ez: *az eredeti magyar nyelv ázsiai nyelv*. De hát mi az eredeti nyelv; az-e, a minek semmi rokona nincsen? Az már nem lehet, hisz más nyelvek is ázsiaiak, tehát lehet rokona, vagy lehetnek rokonai a magyar nyelvnek. S azokat keresik és találják is mindenütt. De akármelyek is a magyar nyelvnek rokonai, *a rokonság egyedül bizonyos jellemző közösségben áll*. A rokonságot tehát nem kölcsönvételek teszik, hanem a közös birtok, mely a magyarban is eredeti, a rokon nyelvben is eredeti. A köztudatban, a melyet a történeti nyelvtudomány még át nem hatott, a közös eredeti birtok és a kölcsönvét nem válnak el egymástól. Révész Imre a köztudat nézetéből írta meg, hogy az *Ukkon*-vagy *Urkon*-poharat nem nyujthatjuk a finneknek, sem tőlük nem fogadhatjuk el; mert a köztudat kölcsönzést lát a ro-

konságban. Pedig így áll a dolog: ha bizonyos, hogy az Ukkon- vagy Urkon-poharat nem kölcsönöztük a németektől, s tegyük hozzá, a szlávoktól sem: akkor az nálunk eredeti; s ha netalán a finneknél is megvolna: ezeknél is eredeti az, tehát közös birtok. Se mi nem kölcsönöztük volna a finnektől, se ezek nem kölcsönözték volna tőlünk, hanem közös eredeti hitfogalmakból származó közös szertartás volna az, mind nálunk mind a finneknél. A helyes felfogás ez, a tett kérdésekre csupán ez a helyes felelet.

IV. A magyar jogi régiségeket eddigelé nem igen kutatuk ki. A Verbőczy »Tripartitum opus«-a az első és második részben a magyarországi nemesség jogait tárgyalja; a harmadik rész elején is azon különbségeket hozza elő, a melyeknél fogva a tótországi és erdélyi nemesség különbözik a magyarországitól. Azután tér által a szabad királyi városokra, melyek magok számára külön jogi szabályokat, valamint kebelökben a czéhek is saját rendet alkothatnak, de a fejedelem jóváhagyása mellett. A 13. 14. Titulusban tárgyalja röviden a városbeliek öröklési, szerződési, meg birtoklási jogait. Még rövidebben szól a székelyek eltérő jogi szokásairól: de az erdélyi szászokat egy szóval sem említi meg. Azután a 25—33 titulusokban a parasztok állapotját írja le, megjegyezvén, hogy *valamint a jóbágyok viszonyai földesuraikhoz sokfélék, úgy különbözők jogi szokásaik is, a melyeket a helységek régi szokása szerint meg kell tartani.* De a királyi városokon és a földhöz kötött jóbágyok falvain kívül, a melyekben a földesur volt törvénytartó és igazgató, sok más helység vagy falusi község meg püspöki város stb. volt, melyek mind kisebb nagyobb jogi szabadsággal élhetnek vala. Verbőczy maga csak a királyi járszokat, kunokat, ruténeket és bolgárokat veszi ki (demptis Philistaeis, Comanis, Ruthenis et Bulgaris regalibus), mint olyanokat, kik nincsenek a szoros jóbágyság kötelékeiben (mera et perpetua rusticitate subjecti, Tit. 25. §. 2.) De mi tudjuk a számtalan kiadott oklevelekből, hogy egy nagy rakás község különböző szabadság élvezetében vala mind Verbőczy kora előtt, mind utána is. Csak III. Károly alatt kezdődik a nemesség kizáró uralkodása és minden tehertől felmentő kiváltsága akkor változnak a községek jobbféle viszonyai, miután a lakos-

ság is sok helyütt megváltozott, jelesen a magyarság elpusztult volt; sőt némely jog, mint a soltészesség és kenészség joga, csak a Mária Therézia által behozott urbéri szabályozás által enyészik el.

A nemesség körében a régi pogány magyar jogi szokásból nem maradt meg semmi, nem is maradhatott meg: hisz a nemes birtok megszerzése, a melylyel a nemesség járt, valamint a birtok nélküli nemesség a királytól és a keresztyén törvények szabta rendtől függött. S a mennyiben a nemesség mind személyi mind birtoki jogait és kiváltságait *magyar* jognak nevezzük, azt csak úgy kell érteni, hogy a *magyar királyságban* divatozott. Abban, mint mondom, a magyar pogány korból semmi jogi nyom nincsen. Hasonlóképen minden jog és kiváltság, a melylyel a katolikus egyházi rend birt és bír mai napig, nem lehet tulajdonképi magyar, hanem a nyugat európai egyházi jog. — A magyar királyi városok szokásai és jogai még kevesbbé magyar eredetűek, szószerinti értelemben, mert ama városok első lakossága német vala, s kiváltságai is német példák után készültek. A czéhek rendszabályai még némete-sebbek az eredetre nézve, habár a XVI. de kivált a XVII. században s a XVIII-diknak feléig magyar nyelven adattak is ki a királyok által. A régi magyar jogi szokásnak nyomai tehát csak azon magyar községekben maradtak, legalább maradhattak meg, a melyeket nem szabályoznak vala királyi kiváltságok. S ilyenek nagy számmal voltak mind Verbőczy kora előtt mind annak utána is.

A királyi adományokba, melyeket egyházi személyek irtak, s az iktatási tudósításokba, melyeket az ugynevezett *hitteles helyek*, tehát egyházi testületek adtak ki, már ez oknál fogva is semmi pogány szertartás nem juthatott be. Hasonlóképen a nemesek fekvő birtok iránt való szerződéseit ugyan azon egyházi testületek irták és adták ki; tehát ezekben sem vala helye valami régi pogány szertartásnak. A szabad kir. városok lakosai pedig a magok birúi és tanácsosai előtt szerződtek, természetesen az eredeti német példányjog szertartásai szerint. A királyi kiváltságok által kiemelt kerületek is, kiváltságaik értelmében és határozásaik szerint adtak-vettek, cseréltek-beréltek. Hol találhatjuk tehát lehetőségét is annak, hogy

a régi pogány magyar jogi szokásból valami maradhattott volna?

Az országos vásárokon vagy azokon kívül tett adás-vevési, cserélési stb. *alkukban*, s azon *községekben*, a melyek a sz. k. városok meg a királyi kiváltságok által kiemelt kerületek és a teljes földesuri hatóság alá nyomott faluk között elég számosan kisebb-nagyobb szabadság élvezetében valának. S ime a vásári és vásáron kívüli alkukat a nép *áldomás*-sal, vagy Verbőczyi kifejezése szerint »*victima emptionis et venditionis*«-sal, melyet »*more solito*« *megáldának* = *benedixerunt*, szentesítette meg; s a ki részt vett volt az áldomáson, annál inkább a megáldó, teljes bizonytságot tehetett. Ez az *áldomás* a régi pogány szertartásnak egyik igen becses maradványa, mely oly erővel birt, hogy a magyar népről nem csak az országban levő más nyelvű (német, szláv, oláh) lakosságra, hanem az ország területén kívül a szomszéd népekre is kiterjedett. A meddig az *áldomást* ma is megtaláljuk, odáig terjedt volt a régi időben a magyar népnek hatása. S ime azon községekben, a melyek nem mindenestül a földesuri hatóság alatt valának, az adás-vevési, cserélési szerződéseket hasonlóképen *áldomással* szentesítették meg, s a *pohár felmutatásá*-val, felhozatalával, melynek többféle nevei vannak; s azt mind részletesen előadták az oklevelekben, meg-meg-ementvén, hogy az eleik régi élő törvénye, vagy régi élő szokása szerint, vagy »*loci consuetudine approbata*« történt meg. 1598. jun. 28. Mádon így irták le azt: »*Cum igitur contractus emtionis firmior et irrevocabilior sit, id potatione Symposii sen poculo benedictionis coram nobis et nobiscum constitutis ac praesentibus circumspcctis nris Joanne Kozma, Andrea Eszedy, Petro Sipos, in quo omnes praesentes fuimus, nemine prorsus contradictore apparente, publice et manifeste confirmarunt.*« (Szilágyi Istvántól). Sőt ez a szokás azon községekben lévő czéhekre is ragad, mert a rimaszombati csapó czéhbe 1656-ban *tudomány-pohárral* tartozik vala belépni a mester.

Annak a pohárnak különböző neve van; Mádon »*poculum benedictionis*«, Füžéren mint láttuk »*kötő-pohár*«, Tályán, Szántón, Rátkán *Ukkon (Ukon) pohár*, Körtvélest *Urkon pohár*, mely név, így írva, Tályán is kétszer fordulna elő;

Rimaszombatban *tudomány-pohár*, *bizonyosság-pohár*, *áldomás-pohár*. A különböző elnevezés mutatja, hogy abban egy régi pogány jogi szertartásnak maradványa lappang, melynek eredeti jelentése már el vala homályosúlva, de a melynek alkalmazását az *eleik régi élő törvénye*, vagy *szokása*, vagy *loci consuetudo approbata* még folyvást helyeslé. S ezt a régi pogány jogi szertartást méltán tartjuk *magyar*-nak, mint magát az *áldomást* is. Német kölcsönvétnek annál kevesebbé alíthatni, mert nem ott akadunk reá, a hol a német jogi szokás divatozott, ugy mint a sz. k. városokban, továbbá a szepesi és erdélyi szászoknál. Nevezetes egyébíránt az, hogy eddigelé az a pohár csak Zemplén, Abauj, Gömör, Torna, Kishont, Nagyhont, és Borsod megyékben tünt elő. Meglátjuk, nem találjuk-e még másutt is; mert úgy hiszem, hogy a mai felolvasás újra felkölti a figyelmet erre a tárgyra.

Különböző neve a pohárnak részint ismeretes, részint ismeretlen, mint az *Ukkon* vagy *Urkon*, mely a *pohár* szó miatt *Ukkom*-nak, *Urkom*-nak is hangozhatik. Én, mint előadtam, az *Urkon*-t inkább az *Ukkon* elváltozásának, tehát ezt eredetiebbnek tartom; továbbá se nyelvtudományi, se történelmi lehetetlenséget nem látok abban, hogy ezt az *Ukkon*-t vagy *Ukon*-t némi viszonyban gondoljuk a finn Ukko-val. Egyébíránt még mindég *előbb való az Ukkon-nak valóságos léte*, mint annak magyarázata, melyet újabb adatok felmerüléséig halasztani lehet.

Végül megemlítem, hogy a pohárnak szereplését másutt is találjuk. Henszlmann az anthropologok és régészek nemzetközi gyűlésén (Budapest, 1876.) a gót művészetről értekezvén, felhozá, hogy Jerney keleti utazása leírásában*) négy kőszobornak képét közli, melyek *poharat szorítva* tartanak a köldök táján. Ilyen kőszobrok déli Oroszországban fordulnak elő sirdombokon, tetemes számmal. Henszlmann *Rysbrocke* (Rubriquis) tudósítását is közli, a ki 1253-ban a francia király Sz. Lajos által követül küldeték a tatár nagy khánhoz. Krimiában és déli Oroszországban ilyen szobrot sokat láta Rysbrocke, s arról ezt írta: »A kúnok nagy sír-

*) Jerney János keleti utazása a magyarok őshelyeinek kinyomozása végett. 1844—1845. Másod. kötet, Pesten, 1851.

dombot csinálnak s ezen szobrot állítanak fel, melynek arcza kelet felé van fordúlva, s mely poharat szorít a köldök tájára; a gazdagoknak pyramisokat is raknak, azaz ékbe összefutó házikókat; néhol téglából épített nagy tornyokat is láték.» (Comani faciunt magnum tumulum et erigunt ei statuum versa facie ad orientem, *tenentem scyphum ad umbiculum*; fabricant etiam divitibus pyramides, id est domunculas acutas, et alicubi vidi magnas turres de tegulis coctis.) Rysbrocke idejében tehát az Oroszország déli részeiben lakott és lakó kúnok divatja vala ezen szobrok állítása; s a mely szobrokat Jerney látott, ezeket is azokhoz kell sorolni. — De Henszlmann az oláh *Petroassában* 1837-ben tett leletre hivatkozván, melyet Athanarik gót király kincsének tartanak, s hivatkozván azon 15 szoborra, melyek Spanyolországból a bécsi világiállításra küldettek 1873-ban, *gót művészet*-nek tartja mind az affélét. Az úgynevezett petrossai kincsben van egy csésze, annak közepében egy arany ember-alakocska ül, mely két kezével egy poharat szorít a köldökéhez, épen úgy, mint a Jerney közölte kőszobrok. *) Az *Yecla* nevű spanyol helységben talált szobrok nőket ábrázolnak, de ezek is kezeik között poharat tartanak a köldök tájékán. Minthogy, így okoskodik Henszlmann, valamennyi barbár nép között csak a gótok készítettek szobrokat: tehát mind ezeket a gót művészeknek kell tulajdonítani.

Azonban maga Henszlmann tovább menvén, s a skytháknál is azt a szokást találván Herodotus szerint (IV. 8—10.), hogy az öveik közepéről függő arany poharat viseltek. (*ἐπ' ὄψεως τῆς στυβόλης* (t. i. az övnek csatjáról) *φάλλον χρυσέην*), gyengíti okoskodásának bizonyítását. Mert ha már Kr. e. 450 tájban Herodotus skytháinál találjuk azt, s utóbb a Kr. u. a XIII. században a kúnoknál is: azt kell inkább gondolnunk, hogy e pohár-viselés déli Oroszországban mind a gótok előtt, mind azok után is divatozott sokféle népnél, tehát a gótoknál is, a kik ezt a szokást még Spanyolországban is foly-

*) A «Congrès international d' Antropol. et d' Archéolog. Pré-historiques. Comptes-Rendu de la 4-ème Session, Copenhagae, 1869. Copenhagen, 1875.» A 361—372. lapjain Odobesco »Notice sur le trésor de Pétroussa« közli a rajzokkal és képekkel együtt.

taták. Henszmann e poharat *fejő edénynek* tartja, mert a dél-oroszországi népek ló-tejjel élvén, ilyen edényre mindig szükségök vala. Ez azután hitszertartásos jelvénynyé válván, még a spanyolországi gótoknál is megmaradt, a kik sirdombi szobraikat avval díszítik vala. Én inkább *áldozó pohárnak* gondolnám legeleinte is; mert, úgy hiszem, nem a közönséges használatu edény vagy szerszám, hanem olyan, mely hitszertartásra szolgál, válik jelvénynyé, melyet azután a szokás őriz meg akkor is, midőn hitbeli jelentősége már elenyészett a tudatból. Ilyen áldozó pohár vala nyilván a mi soknevű poharunk is, ámbár ez által nem akarom a skytha, gót és kún pohárral egynek tartani. A finneknél divatozott *Ukon malja* (Ukko pohara), s a svédeknél mai napig a pohárköszöntésnél szokásos *Thor-skål* (Thor isten csészéje vagy pohara) talán közelebb állanak a mi poharunkhoz. Hát a székelyek pohara, melyről a székely szó-hagyomány tud, nemde hasonlóképen olyanféle, a milyen a Zemplén, Abauj, Gömör, Torna, Kishont, Nagyhont és Borsod megyékben a szerződéseknél szerepelt a mult századokban?

Az Ukkon-pohár egy régi magyar jogi szokásnak egy maradványa, a melyet nem kölcsönöztünk a németektől, tehát ezeknek vissza sem kell adnunk, de a melyet nem is szükség a finnektől fogadnunk el, vagy vele azokat kínálni meg: hanem csak összehasonlítás végett mutatjuk fel a mienket, s kérjük ide az övéket, hogy lássuk, a közös örökség miben vág össze, miben nem. Sőt ilyen összehasonlítás végett a régi skytháknál, a gótoknál és kunoknál is el-ellátogathatunk.

T o l d a t.

A 23. lapon ezt mondom: »A magyar szerződések tehát *áldozattal* vagyis *áldomással* jártak, mely — habár legeleinte is ivással volt összekötve s utóbb pusztán ivássá lett is, a vallásos szint igen sokáig megtartotta.« Továbbá a 28. lapon: »Éz az *áldomás* a régi pogány szertartásnak egyik igen becses maradványa, mely oly erővel bírt, hogy a magyar népről nemcsak az országban lévő más nyelvű (német, szláv, oláh) lakosságra, hanem az ország területén kívül a szomszéd népekre is terje-

dett« stb. Ennek jeles igazolását a következőkben is találjuk.

A »Történelmi Tár« 1879-ik évfolyama 407—409. l. egy Kőszegen 1594-ben kiadott horvát nyelvű oklevél áll, mely szerint az ottani horvát község bírása és tanácsosai előtt a megnevezett felek egy darab földet adnak-vesznek örökbe. »Annál jelen valának jó tisztességes emberek mint *áldomások*, s az *első áldomásozó* Vrachevich Vid, a ki reája (a történet dologra) *imádkozott* az Istenhez (i na to biše *aldomašnici* dobri i počtovani muži; *prvi aldomašnik*, Vid Vr. ki je nato *Boga nolil.*)« Ime, az *első áldomásozó* (másutt az Ukkon stb. pohár felmutatója) imádkozott az Istenhez. — Egyébiránt ez az első példa a Dunán-tulról.

Negyedik kötet. 1873—1875.

I. Szám. Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvére, különös tekintettel a magyarrá. Brassai Sámuel r. tagtól 1874. 151 l.	40 kr.
II. Szám. Bálinth Gábor jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet öt khálmik dana hangjegye. 1874. 32 l.	20 kr.
III. Szám. A classica philológiának és az összehasonlító árja nyelvtudományak műve ése hazánkban. Székfoglaló Bartal Antall. tagtól 1874. 182. l.	40 kr.
IV. Szám. A határozott és határozatlan mondatról. Barna Ferdinánd l. tagtól 1874. 31 l.	20 kr.
V. Szám. Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. Dr. Goldziher Ignácztól. 1874. 42 l.	20 kr.
VI. Szám. Jelentések: I. Az orientalistáknak Londonban 1874-ben tartott nemzetközi gyűléséről. Hunfalvy Pál r. tagtól. — II. A németországi philologok és tanítványok 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről. Budenz József r. tagtól. 1875. 23 l.	15 kr.
VII. Szám. Az új szókról. Fogarasi János r. tagtól	15 kr.
VIII. Szám. Az új magyar orthologia. Toldy Ferencz r. tagtól. 1875. 28 l.	15 kr.
IX. Szám. Az ik-es igékről. Barna Ferdinánd l. tagtól. 1875. 32 l.	15 kr.
X. Szám. A nyelvújításról. Szarvas Gábor l. tagtól. 1875. 25 lap.	15 kr.

Ötödik kötet. 1875—1876.

I. Szám. Nyelvészkedő hajlamok a magyar népnél. Barna Ferdinánd l. tagtól. 1875. 40 l.	25 kr.
II. Szám. A neo- és palaeologia ügyében. Brassai Sámuel r. tagtól. 1875. 48 l.	30 kr.
III. Szám. A hangsúlyról a magyar nyelvben. Barna Ferdinánd lev. tagtól. 1875. 48. l.	30 kr.
IV. Szám. Brassai és nyelvújítás. Ballagi Mórr. tagtól. 1876. 22 l.	15 kr.
V. Szám. Emlékbeszéd. Kriza János l. t. felett Szász Károly l. tagtól. 1876. 40 l.	25 kr.
VI. Szám. Művészet és nemzetiség. Bartalus István l. tagtól. 1876. 35 l.	20 kr.
VII. Szám. Aeschýlos. Télfy Iván lev. tagtól. 1876. 141 l.	80 kr.
VIII. Szám. A mutató névmás hibás használata. Barna Ferdinánd l. tagtól. 1876. 15 l.	10 kr.
IX. Szám. Nyelvtörténelmi tanulások a nyelvújításra nézve. Imre Sándor l. tagtól 1876. 97. l.	60 kr.
X. Szám. Bérczy Károly emlékezete. Arany László l. tagtól	10 kr.

Hatodik kötet. 1876.

I. Szám. A lágy aspiraták kiejtéséről a zendben. Mayr Auréltól.	10 kr.
II. Szám. A manduk szertartásos könyve. Bálint Gábertól	10 kr.
III. Szám. A rómaiak satirájáról és satirairóikról. Dr. Barna Ignác l. tagtól	20 kr.
IV. Szám. A spanyolország arabok helye az iszlám fejlődése történetében összehasonlítva a keleti arabokéval. Goldziher Ignác l. tagtól	50 kr.
V. Emlékbeszéd Jakab István l. t. fölött. Szász Károly r. tagtól	10 kr.
VI. Adalékok m. t. Akadémia megalapítása történetéhez. I. Szilágyi István l. tagtól. II. Vaszary Kolozstól. III. Révész Imre l. tagtól.	60 kr.
VII. Emlékbeszéd Mátray Gábor l. t. felett. Bartalus István l. tagtól.	10 kr.

VIII. A mordvaiak történelmi viszontagságai. Barna Ferdinánd l. tagtól	20 kr.
IX. Eranos. Télyf Iván lev. tagtól	20 kr.
X. Az ik-es igékről. Joannovics György l. tagtól	40 kr.

Hetedik kötet.

I. Egy szavazat a nyelvújítás ügyében. Barna Ferdinánd l. tagtól	50 kr.
II. Podhorszky Lajos, magyar-sinai nyelvhasonlítása. Budenz József r. tagtól	10 kr.
III. Lessing (székfoglaló). Zichy Antal lev. tagtól	20 kr.
IV. Kapcsolat a Magyar és szuomi irodalom között Barna Ferdinánd, lev. tagtól	10 kr.
V. Néhány űsműveltségi tárgy neve a magyarban. Barna Ferdinánd l. tagtól	30 kr.
VI. Rankavis Kleon új görög drámája. Télyf Iván lev. tagtól. Ára	30 kr.
VII. A nevek uk és űk személyragairól. Imre Sándor l. tagtól	20 kr.
VIII. Emlébeszéd Székács József t. tag fölött. Ballagi Mór r. tagtól	20 kr.
IX. A török-tatár nép primitív culturájában az égi testek. Vámbéry Ármín r. tagtól	10 kr.
X. Batori László és a Jordánszky-codex bibliafordítása. (Székfoglaló.) Volf György l. tagtól	10 kr.

Nyolczadik kötet.

I. Corvin-codexek. Dr. Ábel Jenő től	60 kr.
II. A mordvaiak pogány Istenei és ünnepi szertartásai. Barna Ferdinánd l. tagtól	50 kr.
III. Orosz-lapp utazásomból. Dr. Genetz Arvid től	20 kr.
IV. Tanulmány a japáni művészetről. Gróf Zichy Ágost től	1 frt.
V. Emlébeszéd Pázmándi Horvát Endre 1839-ben elhunyt r. t. fölött. A születése századik évfordulóján, Pázmádon rendezett ünnepélyen, az Akadémia megbízásából tartotta Szász Károly r. t.	10 kr.

A HELYES MAGYARSÁG ELVEI

IRTA

PONORI TEWREWK EMIL.

TARTALMA:

I. A nyelv mivoltáról. II. Nyelvünk viszontagságáról. III. Idegen szavaink. IV. Nyelvérzék és népetymologia. V. Purismus. VI. Neologismus. VII. Mondattan. VIII. A fordításról. IX. A helyes magyarság elvei.

Ára 50 kr.

A magyar nyelvújítás óta divatba jött idegen és hibás szólások bíralata,

tekintettel

az újítás helyes módjára.

Irta

Imre Sándor,

a magy. tud. Akadémia l. tagja.

TARTALOM:

Bevezetés. — I. Hangtani újítások. — II. Szóragozás. — III. Szóképzés. — IV. Szófűzés. — V. Stíl.

Ára 1 frt.